
პოეტიკური კვლევა

თამარ ბარბაქაძე

(საქართველო, თბილისი)

ვახუშტი კოტეტიშვილი – ლექსის მცნობი, პოეტი

XX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს სამეცნიერო-მთარგმნელობითი კულტურულ-საზოგადოებრივი ცხოვრება წარმოუდგენელია ვახუშტი კოტეტიშვილის კოლორიტული პიროვნების გარეშე. ათი წლის წინათ გარდაიცვალა იგი და დავიწყებას მივცით მისი მისტიკური შარავანდედი, რომელიც მის ტრაგიკულ ბიოგრაფიასთან საკუთარი მოღვაწეობით მოპოვებული უსახლგრო პოპულარობის შერწყმამ განაპირობა. მეცნიერის, ცნობილი მთარგმნელისა და აღმოსავლეთმცოდნის, საზოგადო მოღვაწის პორტრეტი, საბედნიეროდ, მისმა პოეზიამაც აირეკლა. შეიძლება ითქვას, რომ „დიოგენეს“ მიერ 2003 წელს გამოცემული, ვახუშტი კოტეტიშვილის მიერ მსოფლიო პოეზიის შედეგთა თარგმანების კრებული – „აღმოსავლურ-დასავლური დივანი“ საუკუნის წიგნად დარჩება ქართული კულტურის ისტორიაში. მასში ვახუშტი კოტეტიშვილის მიერ 1955-2000 წლებში თარგმნილი პოეტური თხზულებები შევიდა: სპარსული პოეზიის (რუდაქი, ფირდოუსი, აბუ საიდი, ანსარი, ომარ ხაიამი, სანაი, ნიზამი განჯელი, მასიდ სალ სალმანი, ჯელალ ედ-დინ რუმი, საადი, ჰაფეზი, აბდ-ორ რაჰმან ჯამი) შედეგები და ევროპული პოეზია: რაინერ მარია რილკეს რჩეული ლექსები, „დუინური ელეგიები“ და სონეტები ორფევსისადმი, XX ს. რუსული პოეზია (ინოკენტი ანენსკი, მაქსიმილიან ვოლოჰინი, ნიკოლაი გუმილიოვი, ოსიპ მანდელშტამი, მარინა ცვეტაევა, იოსიფ ბროდსკი). წიგნის წინასიტყვაობაში ვახუშტი კოტეტიშვილი აღნიშნავდა: „დედანს ასაკი არა აქვს, არ „ბერდება“, თარგმანს კი ხშირად ყავლი გასდის, ძველდება და ამიტომაც ახალი ეპოქა გენიალური ქმნილებების ახალ-ახალ თარგმანს მოითხოვს. ეს არ ეხება მხოლოდ კონგენიალურ თარგმანებს, რომლებიც მყარად იმკვიდრებენ ადგილს ორიგინალური ლიტერატურის წიაღში. მაგალითად ქართული „ვისრამიანი“ და მაჩაბლისეული შექსპირიც კმარა“ (კოტეტიშვილი 2003: 12). ვახუშტი კოტეტიშვილის თარგმნილი ლექსები, უეჭველია, დროს გაუძლებს და მათ მკითხველი არასოდეს მოაკლდება...

ვახუშტი კოტეტიშვილის სიტყვა, ჟღერადი და ძარღვიანი, თითქოს აუცილებლად ითხოვდა ხმოვანი, ნათელი კვალის დატოვებას ორიგინალური, საკუთარი ლექსებითაც: შეუძლებელი იყო წარმავლისა და უკვდავის სრული განცალკევება; ამგვარ მინიშნებად მიგვაჩნია მისი „სონეტები“, კრებულის სახით რომ გამოცა „საქართველოს მწერალთა სახლმა“ 2015 წელს.

კრებული 55 სონეტს აერთიანებს და წიგნად, ერთ მთლიანობად არის ჩაფიქრებული: „პროლოგის სონეტით“ იწყება და „ეპილოგის სონეტით“ სრულდება, თუმცა

ბოლოს – ორიც ერთვის: „აბელისა და კაენის სონეტი“ და „მრწამსის სონეტი“, ალბათ, სამყაროსა სა ლექსის, სონეტის მარადიულობის იდეის ხაზგასასმელად, სიკეთისა და ბოროტების, სიკვდილ-სიცოცხლისა და არჩევანის დაპირისპირება-ერთიანობისა, პიროვნეული გზის მიგნების აუცილებლობის კიდევ ერთხელ გაცხადებისათვის...

ვახუშტი კოტეტიშვილმა ევროპული და აღმოსავლური მყარი სალექსო ფორმების თაობაზე პირველად 1959 წელს გაამახვილა ყურადღება, როდესაც მაგალი თოდუას მიერ თარგმნილი კრებული „აღმოსავლური პოეზია“ განიხილა. ახალგაზრდა მეცნიერმა მიუთითა, რომ XVIII ს. ბოლოსა და XIX ს. დასაწყისში ჩვენში „შემოიჭრა აღმოსავლური ლირიკული ჟანრის სალექსო ფორმები: მუსტაზადი, მუხამბაზი და სხვა, რომლებსაც საკმაო რაოდენობით ვხვდებით საიათნოვას, ბესიკის, ალ. ჭავჭავაძის, გრ. ორბელიანის შემოქმედებაში, მაგრამ ამ სალექსო ფორმებმა ქართულ ნიადაგზე ფეხი ვერ მოიკიდა ისევე, როგორც სონეტმა, ტრიოლეტმა, ტერცინამ და სხვა“ (კოტეტიშვილი 1959: 4). რეცენზენტ-მკვლევარი სტატიაში ხსნის ამ მოვლენის არსსა და მიზეზებს: „...ქართულ ლექსს არასოდეს არ ჰქონია ჯებირები და იგი ვერავითარ კანონიზაციას, გარდა მინიმუმისა, ვერ ეგუებოდა“.

ამ სიტყვების დაწერიდან თითქმის ნახევარი საუკუნის შემდეგ, უკვე პოეტი ვახუშტი კოტეტიშვილი, წერს ე.წ. დიდაქტიკურ სონეტს: „პროლოგის სონეტს“ (2007 წ.), რომელშიც იხსენებს თავის ჭაბუკობისდროინდელ მაქსიმალიზმს:

სალექსო ფორმებს არა ვცემდი საკადრის პატივს,
ჩემთვის მთავარი იყო ლალი ლექსი ქართული.
აღვზნებულ ჭაბუკს არასოდეს მესმოდა მათი,
ვინც იყო ლექსის არტახებში ჩასმით გართული.

მე არ მესმოდა, რუსთველური შაირის მქონეს,
ლექსის ფორმები ევროპიდან რატომ მეთრაქა?
იქიდან, სადაც სონეტების უმაღლეს დონეს
აღწევდა მხოლოდ თუნდ შექსპირი, ანდა პეტრარკა?!

გამოხდა ხანი და მივხვდი, რომ ვცდებოდი ადრე:
ყოველ ფორმას ხომ თავად ითხოვს ლექსის შიგანი.
უნდა იცოდეს პოეზიის ყამი და ყადრი,
მთელი თავისი სიღრმითა და სიგრძე-სიგანით.

და აი, თრთოლვით გადაგიშლით მე ჩემს სონეტებს
ისე, ვით ძველი ნუმიზმატი ნათხარ მონეტებს.
(კოტეტიშვილი 2015: 01)

ვახუშტი კოტეტიშვილის ეს პოეტური აღსარება, 2007 წელს სონეტით გადმოცემული, და ვახუშტი კოტეტიშვილის, მეცნიერის, აღმოსავლეთმცოდნის, რითმის მკვლევრის ზემოხსენებული განაცხადი 1959 წელს, თითქოს, ერთმანეთის თეზა და

ანტითეზაა, დაპირისპირება – დასტურია: ავტორი უაღრესად გულწრფელია და, ამავე დროს, საყოველთაოდ ცნობილ ჭეშმარიტებასაც გვაზიარებს. დავიმონმებ თანამედროვე ემიგრანტი პოეტისა და თეორეტიკოსის ვ. ს. ნაიპოლის თვალსაზრისს: „ლიტერატურული ფორმები აუცილებელია: გამოცდილება უნდა გადაიცეს საყოველთაოდ გავრცელებული ან აღქმადი ფორმით; მაგრამ ხდება ხოლმე, რომ ფორმა ზოგჯერ აღიქმება როგორც მიუღებელი ან ზედმეტი რამ... ყოველი სერიოზული მწერალი გაიაზრებს ფორმის საკითხს, რადგან, განურჩევლად იმისა, თუ რაოდენ აფასებს ის წინამორბედ მწერლებს, მან უნდა გაითვალისწინოს, რომ ამ მწერალთა მიერ გამოყენებული ფორმები შეესაბამება მათს გამოცდილებას და არა – მის საკუთარ გამოცდილებას“ (ნაიპოლი 2018: 47).

ვახუშტი კოტეტიშვილი უტყუარი მცნობი იყო ლექსისა, რასაც მოწმობს: მისი სამეცნიერო-მთარგმნელობითი მოღვაწეობა, სპარსული და ქართული რითმის საკითხების ხანგრძლივი კვლევა, მის მიერ მოპოვებული თანამედროვე ხალხური პოეზიის შედეგები, ხალხური მთქმელებისა და ეთერ თათარაიდის აღმოჩენა, „თარგმანის თეორიისა და პრაქტიკის“ სალექციო კურსის წაკითხვა წლების განმავლობაში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, მისი ადრეული ლექსები (1948-1959); ეს ყოველივე მკვიდრ საფუძველს უყრიდა ვახუშტი კოტეტიშვილის სონეტისტობას, რაც პოეტის გამოცდილებით მიღებული არჩევანი აღმოჩნდა საკუთარი არსის, მდიდარი, ცხოვრებისეული გამოცდილების, ნაგრძობ-ნააზრევის გამოსახატავად.

ვახუშტი კოტეტიშვილის სონეტებში განსაკუთრებული ოსტატობით არის დამუშავებული რითმა: ხმოვანებით, მუსიკალური ჟღერადობით, ეგზოტიკურობით გამორჩეული სარიტმო ერთეულები ვახუშტი კოტეტიშვილის გამოკვლევებში მთლიან სიტყვებს გულისხმობს და არა მხოლოდ კლაუზულებს. უმთავრესად, ზედაქტილური, ოთხ- და ხუთმარცვლიანი რითმების დანყვილება მის სონეტებში გვიდასტურებს პოეტ-სონეტისტისა და რითმის მკვლევრის ნიჭიერებისა და ცოდნის ერთიანობას. მაგალითად, „ფლამენკოს სონეტის“ მეორე კატრენის რითმები ასე ჟღერს:

შეყოვნებული პოზებიდან იერმოკრეფილს
სამაჯურებიც ეჩვენება მძიმე ხუნდებად
და თუ გაშეშდა, როგორც ცეკვის იეროგლიფი,
მის მიღმა უკვე ყოველგვარი ფონი ხუნდება...
(კოტეტიშვილი 2015: 46)

ხოლო ვახუშტი კოტეტიშვილის 2008 წლის 4 ივნისს დაწერილი, 50-ე, „ფშავ-ხევსურეთის სონეტის“ „გასაღები“, ფინალური ორტაეპედი ბრწყინვალე, ზედაქტილურ ჟღერად რითმას გვასმენინებს:

ჩემი სამზეო, საიქიო, შავ-ხევ-სულეთი,
აკლდამა ჩემთა ოცნებათა – ფშავ-ხევსურეთი.
(კოტეტიშვილი 2015: 50)

სარიტომო წყვილის: „იერმოკრეფილს – იეროგლიფი“ – პირველი ერთეული გა-კომპოზიტებული ზედსართავი სახელი, პოეტური ნეოლოგიზმია („იერმოკრეფილი“ – ვახუშტი კოტეტიშვილის მიერ შექმნილი სიტყვაა!), ხოლო მეორე უცხო სიტყვაა – დაშიფრულის, გამოუცნობის, უჩვეულოს აღმნიშვნელი. კომპოზიციური წყვილებით შედგენილი: „შავ-ხევ-სულეთი – ფშავ-ხევსურეთი“ ქართული ეგზოტიკურ რითმათა ისტორიაში ჩაინერება.

„პოეტური ტექსტის ლექსიკონი შეესაბამება მის უნივერსუმს, ხოლო ლექსიკონის შემადგენელი სიტყვები ავსებენ ამ უნივერსუმს. მათი ურთიერთმიმართებები აღიქმება, როგორც სამყაროს სტრუქტურა“ (ლოტმანი 2015: 333).

ვახუშტი კოტეტიშვილის „უნივერსუმის“ გასაცნობად საგანძურია მისი სონეტები: „საითკენხედვის სონეტი“, „ფშავ-ხევსურეთის სონეტი“, „თანამედროვეობის სონეტი“ და ა.შ. ამ უკანასკნელი სონეტის „გასაღების“ ზედაქტილური რითმა: „კერპებს მივანდეთ – მოვქრისტიანდეთ“ – კვლავ იმ აზრს განგვიმტკიცებს, რომ ვახუშტი კოტეტიშვილის სონეტების რითმა სიტყვათა მელოდიას, ჟღერას, „ზარე-ბის წკრიალს“ ეყრდნობა და არა სარიტომო ერთეულების საგანგებო ძიებას. მსოფლიო პოეზიის შედეგების ცნობილი მთარგმნელი, ვახუშტი კოტეტიშვილი, იოსიფ ბროდსკის ერთ-ერთი სონეტის თარგმანშიც იცავს ამ პოზიციას:

შენს საყვარელთა სათვალავი, ჩემო მარია,
თუ არა ვცდები, ოცდახუთსაც გადამცდარია,
გვირგვინისათვის არ არსებობს ზიანი მეტი,
ვიდრე ლოგინში ჩაიგორო ვილაც ახვარი.
(ეს იმას ნიშნავს, სამეფო ტახტს ჩასცე ლახვარი
და სახელმწიფო შეარყო, დაასხა რეტი.
რესპუბლიკა კი, როგორც ძველი ბერძნული სვეტი
ბევრ ამისთანას გაუძლებს და იდგება მყარად).
შოტლანდიელი ბარონი კი არ არის ცეტი,
აზრს არ შეიცვლის, რაც უნდ მოხდეს, არა და არა!
შენს შოტლანდიელთ ჩაუვარდათ ნაცარში კოვზი
ვერ განასხვავეს სანოლისგან სამეფო ტახტი.
თანამედროვეთ თვალში თეთრი ყორანი გახდი
და მათთვის იყავ საუკუნის კახბა და ბოზი.
(კოტეტიშვილი 2006: 187)

V სონეტი იოსიფ ბროდსკის ცნობილი ლირიკული ციკლიდან „ოცი სონეტი მარია სტიუარტს“, რომლის თარგმანი ვახუშტი კოტეტიშვილმა 2006 წელს გამოაქვეყნა ნიგნში: „ვერცხლის საუკუნე + ბროდსკი“ ააშკარავებს და უეჭველად გვიდასტურებს პოეტისა და მთარგმნელის ნიჭიერებას. ამ ნიგნის წინათქმაში ვ. კოტეტიშვილი აღნიშნავს, რომ ძალიან მოსწონდა, მაგრამ თავიდან არც უფიქრია, ეთარგმნა ი. ბროდსკის ცნობილი უზარმაზარი ლექსი „ორი საათი რეზერვუარში“: „ეს გახლავთ ვითომ გერმანელის ჩიქორთული რუსულით გამოთქმული სენტენციები,

რაც პოეტური ეკვილიბრისტიკის უნიჭიერეს, დიდოსტატურ ნიმუშად გახლავთ ქცეული. ეს ლექსიც უნებლიეთ შემომეთარგმნა და მას უკვე ლილინ-ლილინით მოჰყვა ოცდახუთიოდ ლექსის თარგმანი“ (კოტეტიშვილი 2006: 7). სწორედ ეს „ლილინ-ლილინით“ წარმოთქმული სარიტმო სიტყვები ქმნის სონეტისათვის აუცილებელ მელოდიურობასა და დისჰარმონიაზე აგებულ ახლებურ ჰარმონიას: იოსიფ ბროდსკის ამ არაკანონიკურ სონეტში მთარგმნელი კონსონანსური, შეთავსებული და შედგენილი რითმებით ადეკვატურად გადმოსცემს ორიგინალის ვირტუოზულ ვერსიფიკაციას: „ჩემო მარია – გადამცდარია“, „ვილაც ახვარი – ჩასცე ლახვარი“, „ბერძნული სვეტი – არ არის ცეტი“, „იდგმება მყარად – არა და არა“ და ა.შ.

საყრდენ, საბჯენ თანხმოვანზე დაფუძნებული რითმები მყარად, მტკიცედ იცავს თანამედროვე, XX-XXI საუკუნეების, სონეტის კომპოზიციას, რომელიც, ერთდროულად, იოსიფ ბროდსკის ლირიკის თანახმად, კლასიკურიც უნდა იყოს და მოდერნისტულიც.

ვახუშტი კოტეტიშვილს წიგნი „სპარსული რითმის სტრუქტურა“ (თსუ, 1986) უაღრესად მნიშვნელოვანია როგორც ვერსიფიკაციის ზოგადთეორიული, ასევე სპარსულ-ქართული ურთიერთობის საკითხების შესწავლისათვის. ამ ნაშრომში ვახუშტი კოტეტიშვილმა, რითმის აკაკი ხინთიბიძისეულ დეფინიციაზე დაყრდნობით, შემოგვთავაზა რითმის ამგვარი განსაზღვრება: „ლექსის რიტმულ მონაკვეთთა საზღვარზე **თანხმიერ სიტყვათა** კანონზომიერ განმეორებას რითმა ეწოდება“ (ხაზ-გასმა ჩვენია – თ. ბ.). ამ დეფინიციაში გათვალისწინებულია: რითმის ევფონიური დანიშნულება, სარიტმო სიტყვის მათრგანიზებული როლი და ლოკალური რიტმული ფუნქცია.

ვ. კოტეტიშვილის ზემოხსენებულ საეტაპო გამოკვლევას ვრცელი რეცენზია მიუძღვნა ჯემშიდ გიუნაშვილმა, რომელიც მაღალ შეფასებას აძლევს ავტორის ძიების შედეგებს რითმის გენეზისის სფეროში და აღნიშნავს, რომ ნაშრომში გამოთქმულ მოსაზრებებს საფუძვლად უდევს 10 000-მდე სარიტმო სიტყვის სტრუქტურული ანალიზი, რომელთა აღნუსხვა ემყარება სტატისტიკური აღრიცხვის შედეგად მიღებულ მონაცემებს.

რეცენზიაში ვ. კოტეტიშვილის წიგნის, „სპარსული რითმის სტრუქტურის“, ექვსივე თავია განხილული და შეფასებული, რის შემდეგაც ჯ. გიუნაშვილი ასკვნის: „ვ. კოტეტიშვილის პირად წვლილად სპარსული პოეტიკის კვლევის საქმეში უნდა ჩაითვალოს შემდეგი: სპარსული რითმის საფუძვლად მან მიიჩნია მარცვალი, ხოლო რითმის საზომად – მარცვალთა რაოდენობა. მან დაადგინა, რომ სპარსულ კლასიკურ პოეზიაში დადასტურებული რითმების სტრუქტურული შედგენილობა გვაძლევს 41 ნაირსახეობას, – მან პირველმა დაადგინა ყაზალის რითმის კლების ტენდენცია; მან პირველმა დეტალურად შეისწავლა რედიფის ბუნება, მისი სემანტიკური დატვირთვა და სინტაქსური მიმართება სარიტმო სიტყვასთან. მან დაადგინა, რომ ტავტოლოგიური რითმის სიხშირე რედიფიან ყაზალებში გაცილებით უფრო დიდია, ვიდრე ურედიფოებში“ (გიუნაშვილი 1986: 192).

ჩვენი მხრივ, დავუმატებთ, რომ ვახუშტი კოტეტიშვილი ნაშრომში საინტერესოდ საუბრობს სპარსული ლექსის მონორითმიანობის თაობაზე (ყასიდა, ყაზალი,

ყეთე, რობაი, თარქიშბანდი, მუსთაზადი, მუსამმათი). მონორიმის, ქართული მთის პოეტური ფოლკლორისა და ვაჟა-ფშაველას ლირიკის პოეტიკის საყრდენის, კვლევას XX ს. 80-იანი წლების ლექსმცოდნეობაში, ის-ის იყო, საფუძველი ეყრებოდა და ამ მხრივ ვ. კოტეტიშვილი ერთ-ერთი პირველი იყო.

ცნობილია, რომ სპარსული ლაზალი, როგორც ლირიკული ჟანრი, შეიძლება სათავეს იღებდეს ფოლკლორიდან, ოღონდ შემდეგ განიცდის არაბულ გავლენას, ხოლო თავის მხრივ, სპარსული ლაზალი//ყაზალი დიდ კვალს ტოვებს ქართული ლექსის ისტორიაში.

ქართული ხალხური ლექსის თავისებურებათა კვლევას მიუძღვნა გასული საუკუნის 80-იანი წლების დამდეგს წერილი თანამედროვე ეროვნული პოეტური ფოლკლორის შეკრებისა და პოპულარიზაციის ამალორძინებელმა, ვახუშტი კოტეტიშვილმა, რომელმაც XX ს. 70-იანი წლების ბოლოს, კერძოდ, 1978 წლის 14 აპრილს საფუძველი ჩაუყარა ხალხური პოეზიის საღამოების გამართვას. ვ. კოტეტიშვილის აზრით, ფოლკლორში წინასწარვეა განსაზღვრული როგორც გარეგანი ფორმა ლექსისა, ასევე მისი შიდა ფორმაც, ვინაიდან კანონმდებელი ცალკეული პიროვნება კი არ არის, არამედ ხალხი... აქ ყველაფერი შემოფარგლულია: „ბალადას თავისი სტრუქტურა აქვს, თავისი პოეტიკა, ხმით ნატირალს – თავისი, ასევე – მთიბლურს, საქორნილოს, შაირს, კაფიას თუ სხვა ნებისმიერ ნაირსახეობას“ (კოტეტიშვილი 1988: 47-60).

ვახუშტი კოტეტიშვილმა საგანგებო გამოკვლევა მიუძღვნა სპარსული პოეზიის ერთ-ერთი საინტერესო ფორმის – რობაის – კომპოზიციას, მის არქიტექტონიკას, გარიტმის ნაირსახეობას და მის გავლენას მთელი ლექსის სემანტიკურ სტრუქტურაზე.

ვ. კოტეტიშვილის აზრით, რობაის გარიტმის ორი სქემა (aaaa; aaxa) გადამწყვეტ როლს თამაშობს ამ აღმოსავლური მყარი სალექსო ფორმის აზრობრივ და ლოგიკურ სტრუქტურაში: რობაის გაურითმავი სტრიქონი ზრდის მოლოდინის ეფექტს: „...ურითმო სტრიქონში აზრი ყოველთვის დაუმთავრებელია და IV სტრიქონში პოულობს ლოგიკურ დასასრულს“ (კოტეტიშვილი 1985: 7).

ვ. კოტეტიშვილი აანალიზებს ომარ ხაიამის რობაიების სტრუქტურას, რის საფუძველზეც დაასკვნის, რომ რობაის გარიტმის ორგვარი სტრუქტურული ნაირსახეობა არსებობს: ერთი მთლიანად მონორიმულ პრინციპს ემყარება, ხოლო მეორე სახეობაში მესამე სტრიქონი ურითმოა.

წერილის ბოლოს მკვლევარი წამოჭრის კითხვებს: არსებობს თუ არა სადმე იდუმალი კანონზომიერება, რომელსაც ემყარება ამა თუ იმ სალექსო ფორმის არქიტექტონიკა? რა არის სალექსო ფორმის განმსაზღვრელი ფაქტორი? – მარტოოდენ გარეგანი, თვალში საცემი ნიშნები, თუ მხოლოდ ამ ფორმისთვის დამახასიათებელი ხატოვანი აზროვნების სტრუქტურა და პოეტური სემანტიკა?

ქართულ პოეზიაში რობაი, აღმოსავლური პოეზიიდან შემოსული სხვა ფორმებისაგან განსხვავებით, ყველაზე ახალია და, როგორც სავსებით მართებულად მიუთითებენ, „დღესაც გამოყენებადი ეს ფორმა დამკვიდრდა სპარსული რობაიების ქართველ მთარგმნელთა მიერ“ (სილაგაძე 2018: 18).

რობაის პოპულარიზაციაში თანამედროვე ქართულ ორიგინალურ თუ თარგმნილ პოეზიაში ლომის წილი ეკუთვნის სწორედ ვახუშტი კოტეტიშვილს: ომარ ხაიამის რობაიების თარგმნა ბევრმა სცადა ჩვენში (ი. აბულაძე, ა. ჭელიძე, მ. თოდუა, გ.ხულორდავა და სხვ.), მაგრამ ვახუშტი კოტეტიშვილის მიერ თარგმნილი – შეუდარებელია. მოვიხმოთ ერთი მათგანი (16):

ბაგით დავწვდი დოქის ბაგეს, ბაგე გადავიბადაგე,
დღეგრძელობას ვეძიებდი, ჟამთა სრბოლით დავიდაგე,
დოქმა მითხრა საიდუმლოდ: მომაგებე ბაგეს ბაგე,
ქვეყნად განა კიდევ მოხვალ, დალიეო, რას ქადაგებ.
(კოტეტიშვილი 2003: 47)

რობაის მიმართ ლექსის ჭეშმარიტი მცნობის განსაკუთრებული სიყვარულის დასტურია არა მარტო მის მიერ თარგმნილი ომარ ხაიამის რობაიები, არამედ საკუთარი, პოეტ ვახუშტი კოტეტიშვილის, ერთადერთი რობაი:

ვარდი, ბულბული თუ არ უმღერს, ვარდი არ არი,
უსიყვარულოდ გული გულის ფარდი არ არი,
ლექსებში დარდებს ამოთქვამენ, მაგრამ, ვაი, რომ
დარდი, რომელიც ამოითქმის, დარდი არ არი.
(კოტეტიშვილი 2007: 73)

ვახუშტი კოტეტიშვილი გულწრფელად აღიარებდა: „პოეზია ჩემთვის ყოველთვის იყო, არის და იქნება არა სიტყვიერი ხელოვნების ერთ-ერთი დარგი, თუნდაც უმთავრესი და განსაკუთრებით გამორჩეული, არამედ თვით ჩემი არსებობის ლამის ერთადერთი ფორმა, უფრო ზუსტად – არსი ჩემი არსობისა. პოეზია – არა მხოლოდ შემოქმედებითი ნიჭია, არამედ თვით სიცოცხლის ნიჭიც“ (კოტეტიშვილი 2005: 5).

ვ. კოტეტიშვილი ჯერ კიდევ სიყმაწვილისა თუ სიჭაბუკის ჟამს, XX ს. 50-იან წლებში, დაწერილ ლექსებში ცდილობს სალექსო ფორმების დამორჩილება-დაუფლებას. 1956 წლით არის დათარიღებული ლექსი „რუბია“, რომელიც 15 წლის სამარყანდელ გოგონას, რუბიას, ეძღვნება. მართალია, აქ გოგონას სახელია ლექსის სათაური, მაგრამ თითქმის მთელი ლექსი (გამონაკლისია ერთადერთი მე-4 სტროფი) გართმულია რობაის სქემით: aaxa.

ჯერ პატარა გოგონაა რუბია,
წარბი წარბზე სურმით გადაუბია,
თავზე ჭრელი არახინი უხდება
ბაგეები მარჯნად გადაუპია...
(კოტეტიშვილი 2005: 58)

ვახუშტი კოტეტიშვილი, იმხანად დამწყები პოეტი, აღმოსავლეთის ასულის საკუთარ სახელს – რუბიას – თითქოს ქარაგმულად, თამაშით უკავშირებს აღმოსავ-

ლურ სალექსო ფორმას რუბაის//რობაის. საგულისხმოა, რომ რობაის გარიტმის სქემა ყმანვილ ვახუშტის მიერ 1953 წელს დაწერილ ლექსშიც „მახლას“ გვხვდება:

სანამ ჯეელი ხარ,
მეტი გულს უნდა რა?
ჩვენი დაირა და
დროის უზუნდარა!
(კოტეტიშვილი 2005: 85)

ვახუშტი კოტეტიშვილი – პოეტი განსაკუთრებული სიყვარულით ეკიდება მრჩობლედის ფორმას, რომელიც მის მიერ 1990 წელს დაწერილი ორტაეპედების მიხედვით – ორგინალურია, თუნდაც იმიტომ, რომ გაურითმავია:

* * *

ვინ იცის, იქნებ ცხოვრებისგან გაბეზრებული
ყვავები რარიგ შენატრიან დღემოკლე პეპლებს.
(„***ვინ იცის?“ კოტეტიშვილი 2005: 34)

* * *

უსამშობლოდ სახელმწიფო ვერ იარსებებს,
უსახელმწიფო სამშობლო კი რჩება სამშობლოდ.
(„უტოლობა“. კოტეტიშვილი 2005: 32)

თუმცა მრჩობლედით დაწერილ ვ. კოტეტიშვილის ლექსში „ბოლო სადღეგრძელო“ (1993 წ.) ორტაეპედები გარიტმულია:

ესეც ჩემი იღბალი თუ ბედი –
გამიფრინდა სიხალისის მტრედი.

ესეც ჩემი იღბალი თუ წერა –
ქვეყანაზე აღარავის მჯერა...
(კოტეტიშვილი 2005: 37)

საინტერესოა, რომ ოსიპ მანდელშტამის (1891-1938) ორტაეპედებით დაწერილი ლექსის თარგმანშიც ვ. კოტეტიშვილს მრჩობლედები გარიტმული აქვს:

მოცემული მაქვს მე სხეული, რა ვქნა, რა ვუყო?
ასე მთლიანი, ასე ჩემი, ვის რა გავუყო?
.....
მარადისობის მინებს ორთქლად დაედინება
ეს ჩემი სიტბო, ჩემი სუნთქვა, ჩემი დინება...
(კოტეტიშვილი 2006: 39)

უყურადღებოდ არ დარჩენია მთარგმნელ ვ. კოტეტიშვილს ნიკოლაი გუმილი-ოვის მყარი სალექსო ფორმით დანერვილი „ხოკუ“:

აი, ლამაზი ქალიშვილი, ნუკრისთვალეზა,
ცოლად მიჰყვება ამერიკელს. ნეტა კოლუმბმა
ეს ამერიკა რა ჯანდაბად აღმოაჩინა?!

(კოტეტიშვილი 2006: 33)

ქართული ხალხური ლექსის გართმვის სქემით (xaxa) არის დანერვილი 1994 წელს კოტეტიშვილის „მკაფიო კაფია“:

გავიბითურეთ სამშობლო
მართლა სამოთხის სადარი.
სხვა საქართველი კი არა
თვით საქართველო სად არი?!

(კოტეტიშვილი 2005: 30)

ვახუშტი კოტეტიშვილის ძიებანი ქართული ლექსის წიალიდან მარგალიტების გამოსამზეურებლად, როგორც ვთქვით, სახალხოდ გაცხადდა თითქმის ოთხი ათეული წლის წინათ; ხალხური ლექსის ქომაგი თვითონაც კარგი პოეტი და მთქმელი აღმოჩნდა (საყოველთაოდ ცნობილია ვახუშტი კოტეტიშვილის ელვარე კაფიები და მისი გაშაირებანი, კაფიაობა ლექსო ჭინჭარაულთან!), თუმცა საკუთარი შემოქმედების მკითხველამდე მიტანას დიდად არ ჩქარობდა... 2008 წლის 8 აგვისტოს კი, საბედისწერო ომის დროს, პოეტი ვახუშტი კოტეტიშვილი

ისე გავიდა ამ ცხოვრების ბოლო კარიდან,
რომ სიკვდილს თვალი ერთხელაც კი არ აარიდა.
(„ღირსების სონეტი“. კოტეტიშვილი 2015: 321)

დამონეზბანი:

გიუნაშვილი 1986: გიუნაშვილი ჯ. „წიგნი სპარსული რითმის სტრუქტურაზე“. *კრიტიკა*, №6. თბილისი: 1986.

კოტეტიშვილი 1959: კოტეტიშვილი ვ. „აღმოსავლური პოეზია ქართულად“. გაზ. „კომუნისტი“, №211, 10.IX. 1959.

კოტეტიშვილი 1985: კოტეტიშვილი ვ. *სპარსული რითმის სტრუქტურა*. თბილისი: თსუ, 1985.

კოტეტიშვილი 1985: კოტეტიშვილი ვ. *რობაის სტრუქტურისათვის*. თსუ შრომები. ტ. 250. კრ. „აღმოსავლეთმცოდნეობა“. თბილისი: 1985.

კოტეტიშვილი 1988: კოტეტიშვილი ვ. *ხალხური ლექსის თავისებურებანი*. ჟურნ. ბალავერი, № 1. 1988.

კოტეტიშვილი 2003: კოტეტიშვილი ვ. *აღმოსავლურ-დასავლური დივანი*. თბილისი: „დიოგენე“, 2003.

კოტეტიშვილი 2005: კოტეტიშვილი ვ. *„ქვიშის საათი“*. თბილისი: 2005.

კოტეტიშვილი 2006: კოტეტიშვილი ვ. *„ვერცხლის საუკუნე + ბროდსკი“*. თბილისი: ფონდი „ქართუ“, 2006.

კოტეტიშვილი 2007: კოტეტიშვილი ვ. *„რაც მეთქმევინა...“* თბილისი: კახა დავითურის გამომცემლობა, 2007.

კოტეტიშვილი 2015: კოტეტიშვილი ვ. *სონეტები*. თბილისი: საქართველოს მწერალთა სახლი, 2015.

ლოტმანი 2015: ლოტმანი ი. „პოეტური ტექსტის ანალიზი“ (თარგმნა თ. ლომიძემ). *ლიტერატურის თეორიის ქრესტომათია*. თბილისი: GCLAPress, 2015.

ნაიპოლი 2018: ნაიპოლი ვ. ს. *მწერლის არსის შესახებ* (ინგლისურიდან თარგმნა თ. ფალიაშვილმა). *ფურნ. „არილი“*, №9(275), სექტემბერი. 2018.

სილაგაძე 2018: სილაგაძე ა. „ქართული მყარი სალექსო ფორმების აღმოსავლური წყაროები“. *ევროპული და აღმოსავლური მყარი სალექსო ფორმები ქართულ პოეზიაში*. თბილისი: „მერიდიანი“, 2018.

Tamar Barbakadze
(Georgia, Tbilisi)

Vakhushti Kotetishvili – a Theoretician of Verse and a Poet

Summary

Key words: Vakhushti Kotetishvili, rubai, sonnet, versification.

It is impossible to imagine the cultural and social life of Georgia in the second half of the XX century without Vakhushti Kotetishvili's colorful figure. He passed away 10 years ago and took with him that mystic halo, which was due to the blend of unlimited popularity gained by his own activities with his tragic biography. Luckily, the portrait of a scholar, well-known translator, Iranologist and public figure was reflected in his poetry too. It can be stated that the collection of Vakhushti Kotetishvili's translations of masterpieces of World Poetry "East-Western Divan" published by "Diogene" in 2003 – will remain a book of the century in the history of Georgian culture. It includes poetic works translated by Vakhushti Kotetishvili in 1955-2000: the masterpieces of Persian poetry (Rudaki, Ferdowsi, Abu Said, Ansari, Omar Khayyam, Sanaayi, Nizami Ganjeli, Masud Sad Salman, Jelal al-Din Rumi, Saadi, Haféz, Abd ar-Rahman Jami) and European poetry: Rainer Maria Rilke's selected poems "Duine Elegies" and the Sonnets to Orpheus, twentieth-century Russian poetry (Innokentiy Annensky, Maximilian Voloshin, Nikolay Gumiliov, Osip Mandelstam, Marina Tsvetaeva, Josef Brodsky). In the foreword of this book Vakhushti Kotetishvili noted: "The original has no age, does not "become old" whereas the translation often becomes outdated and therefore, a new epoch requires more and more new translations of brilliant creations. This does not apply only to congenial translations which firmly

establish a place in the depths of the original literature. For example, it is enough to mention Georgian translation of “Visramiani” and Machabeli’s Shakespeare” (Kotetishvili 2003: 12). The poems translated by Vakhushti Kotetishvili will undoubtedly endure time and they will not have a lack of reader...

Vakhushti Kotetishvili’s word sonorous and with recognizable burr in his voice seemed to be demanding to leave a loud, bright mark with his original verses too: it was impossible to completely separate the transient and eternal; an example of this is his “Sonnets” published as a collection of works by “The Union of Writers of Georgia” in 2015.

First Vakhushti Kotetishvili drew attention to European and Oriental fixed verse forms in 1959, when he considered a collection “Oriental Poetry” translated by Magali Todua. The young scholar pointed out that at the end of the 18th century and beginning of the 19th century “the verse forms of the oriental lyric genre penetrated into Georgia: mustazadi, mukhambazi, etc., that are found in sufficient quantity in the works of Sayat-Nova, Besiki, Al. Chavchavadze, G. Orbeliani, but these verse forms failed to get established on Georgian soil in the same way as sonnet, triolet, terza rima and others”(Kotetishvili 1959: 4). The reviewer-researcher explains the essence and reasons of this phenomenon: “... Georgian verse has never had any restrictions and cannot reconcile with any norms other than the minimum”.

This poetic confession of Vakhushti Kotetishvili concerning the verse forms rendered by a sonnet in 2007 and the above-mentioned statement made in 1959 by Vakhushti Kotetishvili as a scholar, Orientalist, researcher into rhyme seems to be the thesis and antithesis of each other, the contradiction is a proof: the author is extremely individual and sincere and at the same time, introduces us to universally known truth referring to the viewpoint of a modern immigrant poet and theoretician V. S Naipaul: “Literary forms are necessary: the experience must be transmitted in a generally accepted or perceived form; but sometimes the form is perceived as unacceptable or something superfluous ... Every serious writer considers the issue of form, because no matter how much he appreciates previous writers, he should take into account that the forms used by these writers correspond to their experience and not his own experience”.

Vakhushti Kotetishvili, at that time just a novice poet, – as if allegorically associates the proper name of the eastern woman Rubai with the eastern form of the verse rubai // rubaiyat. It is noteworthy that the rhyme scheme of rubai is found in the poem Makhla written by the young Vakhushti in 1953.

Vakhushti Kotetishvili the poet takes special interest in the verse form mrchobledi, which, according to the couplets written by Kotetishvili in 1990, is original, at least because it is rhythmless.

As we have said, Vakhushti Kotetishvili’s search to bring into light the pearls from the depths of Georgian verse was publicly announced almost four decades ago. The supporter of Georgian folk poetry he himself appeared a good poet and narrator (Vakhushti Kotetishvili’s dazzling kafias and their shairi are widely known, “Kafiaoba in Lekso Chincharauli”), but did not hurry to bring his works to the reader..